

Республикамызда психологик хизматнинг бугунги психологик хизмат тизимини яратиш ва холатига тавсиф беришга оид юқорида баён этилган ривожлантириш билан боғлиқ асосий йўналишларни барча таҳлилларимиз хотимаси мамлакатимизда белгилашни тақозо этади.

#### Адабиётлар

1. Баротов Ш.Р. Психологик хизмат. –Т.: 2018, 344-б.
2. Файзиев З.Х Спорт фаолиятида ҳиссий-эмоционал ҳолатларни бошқаришнинг ижтимоий-психологик механизмлари. –Т.: 2021.
3. Гаппаров З.Г. Спорт психологияси. –Тошкент: 2011.
4. Ғозиев Э.Ғ. «Ижтимоий психология». –Тошкент: 2009, 146-б.
5. Ғозиев Э.Ғ. «Умумий психология». –Тошкент: 2010, 544-б.
6. Иштаев Ж.М., Спорт психологияси. Ўқув қўлланма. –Тошкент: 2020, 332-б.
7. Каримова В.М. Ижтимоий психология. –Т.: «Fan va texnologiya», 2012, 172-б.
8. Нишанова З.Т. Психологик хизмат. 2012.
9. Попов А.Л. Психология спорта. Учебное пособие. Изд. «Флинта» 1998.
10. Шоумаров Ғ.Б. Оила психологияси. –Т.: 2011.

**РЕЗЮМЕ.** Ушбу мақолада мамлакатимиз соҳаларида психологик хизмат кўрсатишни ўрганишга оид олиб борилган илмий изланишлар таҳлил қилинади. Шунингдек, спорт жамоаларида психологик хизмат кўрсатиш муаммоси бўйича замонавий ёндашувлар асосида тадқиқот ишларини олиб бориш долзарблиги илмий асосланади.

**РЕЗЮМЕ.** В данной статье проводится анализ научных исследований при изучении сферы психологических услуг. Также, дано научное обоснование актуальности проведения научных исследований современных подходов для оказания психологических услуг в спортивных сообществах.

**SUMMARY.** This article analyzes the research conducted in our country on the study of psychological services in the field. Also, the relevance of research on the problem of psychological services in sports teams on the basis of modern approaches is scientifically based.

### CHET TILLARINI O'SPIRIN YOSHDAGI O'QUVCHILARGA O'RGATISHDA PSIXOLOGIK YONDASHUVLARNING AHAMIYATI

M.M.Djolibetova – *psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori*

X.N.Sultamuratova – *magistrant*

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti*

**Tayanch soʻzlar:** akseleratsiya, biogenetik yoʻnalish, ilk oʻspirinlik davri, psixogenetik yoʻnalish, xulq-atvor.

**Ключевые слова:** акселерация, биогенетическая направленность, ранний подростковый возраст, психогенетическая направленность, поведение.

**Key words:** acceleration, biogenetic orientation, early adolescence, psychogenetic orientation, temperament.

Ilk oʻspirinlik davri „**Kamolot boʻsagʻasi**“ (Kamolot bosqichi- fiziologik, psixologik va ijtimoiy chegaralarni oʻz ichiga oladigan davr). deb taʼriflanadi. Akseleratsiya (Akseleratsiya- rivojlanishning maʼlum bosqichlarida ayrim aʼzolar va jarayonlarning tezlashishi) natijasida bugungi ilk oʻspirinlarning taraqqiyoti avvalgi avlodlarga nisbatan oʻrtacha ikki-uch yil avval yetilmoqda. Bu munosabat bilan oʻspirin yigit-qizlarning yosh chegarasi endi 15-16 dan 23 yoshgacha boʻlmoqda. Bunda ilk oʻspirinlik 15-18 yosh, oʻspirinlik 18-23 yoshdagi yigit va qizlarni oʻz ichiga oladi. Yoshlarning jamiyatda tutgan oʻrni, ularning mavqei, ular egallaydigan bilimlarning hajmi va bir qator boshqa omillar ijtimoiy sharoitlarga bogʻliqdir. Oʻspirinlik- bu odamning fuqaro sifatida shakllanishi, uning ijtimoiy jihatdan yetilishi, oʻz taqdirini oʻzi hal qilishi, ijtimoiy hayotga faol ishtirok etish davri, fuqaro va vatanparvarning maʼnaviy sifatlarning tarkib topadigan davridir. Rus psixologi L.I.Bojovish ilk oʻspirinlik davrida shaxs motivatsion sohasining rivojlanishiga urgʻu beradi: oʻquvchilarning hayotda oʻz oʻrnini va ichki pozitsiyasini aniqlashi, dunyoqarashning shakllanishi va uning taʼsir faoliyatiga, oʻz oʻzini anglashga va axloqiy ongga taʼsiri nazarda tutiladi [2:275]. Bu davrda nazorat bilimlar, amaliy ishlar bilan qoʻshib oʻrganiladi. Oʻquvchilardan materialni tushunish va uni hayotga tatbiq eta bilish talab etiladi. Bola bu yoshda oʻzini ancha eslik his qiladi, tajriba ortadi va bilimlarini mustaqil hayotga tatbiq eta boshlaydi. Bu esa ularning darsga boʻlgan munosabatlarini oʻzgartiradi. Bu davrga kelib oʻzlariga maʼqul boʻlgan biror fanni tanlaydilar. Bunday xususiyatlarni oʻsmirlarda ham uchratish mumkin, lekin bunda alohida fanlarga boʻlgan qiziqish koʻproq oʻqituvchining maslahati bilan bogʻliq boʻlsa, yuqori sinf oʻquvchilaridagi qiziqish ularning ehtiyojlari, intilishlari asosida tarkib topadi. Baʼzan ular shoshma-shosharlikka yoʻl qoʻyadilar va natijada hodisalar haqida notoʻgʻri fikr yuritib, notoʻgʻri xulosalar chiqaradilar.

Yuqori sinf oʻquvchilarining oʻz atroflarini, oʻrab olgan voqelikni bilib olishga boʻlgan intilishi ularda dunyoqarashning tarkib topishiga sharoit yaratadi. Ulardagi nazariy bilimlarning ortib borishida sinfdan tashqari ishlar,

toʻgaraklar ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Oʻspirinlarning xulq-atvorini oʻrganib ularga chet tillarini oʻrgatishda maqsadga muvofiq boʻladi. Oʻspirinlarda koʻpincha „oʻzim hal qilaman“ degan tushunchalar boʻlib ular oʻzlarini mustaqil sanashadi. Ular koʻpincha oʻqish faoliyatida, muloqot faoliyatida boʻlishadi. Muloqot faoliyatida ular oʻz doʻstlari bilan muloqot qilishni yaxshi koʻrishadi. Demak oʻspirinlarning muloqot qilish faoliyatini inobatga olgan holda ularga ingliz tilini oʻtish texnikalarini yaratish mumkin. Ularga ingliz tilini oʻrgatishda muloqot usulidan foydalanish ham yaxshi samara beradi. Ularga soʻz yodlash, gapirish texnikalarini oʻzaro muloqot orqali amalga oshirish kerak. Undan tashqari ingliz tilini oʻrgatishda aniq namoyon boʻladigan koʻzga tashlanadigan koʻrgazmali qurollar bilan ishlash tavsiya qilinadi. Koʻrgazmali qogʻozlar, koʻrgazmali soʻzlarni koʻzga koʻrinadigan qilib olib yurishlari kerak boʻladi. Ushbu hol ularning diqqatini koʻproq ingliz tiliga yoʻnaltiradi va esda saqlash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Endi esa oʻspirin oʻquvchilarning aynan chet tillarini oʻrganishdagi qiyinchiliklar, chet tillarini oʻrganish texnikasi haqida soʻz yuritsak: Biz bilamizki, hozirgi kunda taʼlimga boʻlgan eʼtibor juda-juda kuchaygan. Oʻzbekiston **Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning** olib borayotgan islohotlarining ichida taʼlim eng birinchi oʻrinda turadi. Taʼlim sohasini rivojlantirish barchamizning eng oldi maqsadimizga aylandi. Shu jumladan aytishimiz mumkinki, ingliz tiliga boʻlgan talab ayniqsa eʼtiborimizning markazidir. Ingliz tilini bilmagan yoshlarga, ishchilarga, oʻqituvchi-yu oʻquvchilarga ingliz tilini oʻrganish uchun koʻplab imkoniyatlar yaratilmoqda. Shu jumladan ingliz tili oʻqituvchilari ham oʻzining dars samarasini kuchaytirish maqsadida hozirgi kunda zamonaviy texnologiyalarni qoʻllagan holda, metodikalar, metodik qoʻllanmalar yaratmoqda va qoʻllanib natijasini koʻrsatmoqda.

Ingliz tilida dars oʻtish, oʻquvchilarga ingliz tilini oʻrgatish albatta oson ish emas. Chunki har bir oʻquvchi oʻzidagi qobiliyatga, qiziqishga, intilish va bilimga qarab ingliz tilini turlicha oʻzlashtiradi. Kimdir tez va oson

o'zlashtirsa, yana kimdir sekin va qiyin o'zlashtiradi. Ingliz tili o'qituvchilari o'quvchilarga kompyuter, proyektorlar orqali darslarini yaxshiroq va jonliroq, qiziqarliroq o'tishga harakat qilishadi. Shuning natijasida bolalar ingliz tilini tez hamda qiziqish bilan o'rganishadi. Katta sinflarga ingliz tilini o'tishda va uni o'zlashtirishda ko'proq suhbat yordam beradi. Chunki katta sinfdagi o'quvchilar suhbatlashishsa uni tezroq xotirasiga singdiradilar.

Kompyuterlashtirilgan ta'limda asosan kompyuter qurollari, proyektor, audio va video qo'llanmalardan foydalaniladi. Talabalar ham shu sharoitga moslashib bu jarayonda ham qiziqib ham faol holatda ta'limni o'zlashtirib olishadi. Kompyuterlashtirilgan ta'limning asosiy maqsadi: talabalarga ingliz tilidan natija beruvchi kurslar o'tish, ular bilan ovoz mashqlarini, speaking, writing, listening, reading kabi jarayonlarini yaxshilash hisoblanadi. Talabalarda shuningdek, o'quv amaliyoti kurslari ham muntazam ravishda olib boriladi. Chunki amaliyotsiz nazariya bu hech qanday natija bermaydi. Shuning uchun ham o'quv faoliyatida o'quv amaliyotidan keng va muntazam ravishda foydalanilib boriladi. O'spirinlarda bilish jarayonlarini ham inobatga olgan holda chet tillarini o'qitish va o'rgatish kerak. Bilish jarayonlari ya'ni xotirasi, diqqati, tafakkuri kabilarni inobatga olish kerak. Agar o'spirinda diqqat bo'linuvchan, esda olib qolish yaxshi emas bo'lsa chet tillarini o'rganish ularga qiyinchilik tug'diradi. Shuning uchun ham o'spirinlarning xotirasini rivojlantirish, diqqatni kuchaytirish uchun psixologik mashqlardan foydalanish kerak. Shundagina ularning til o'rganishga bo'lgan qiziqishini o'ttirtirish imkoniyatiga ega bo'lamiz. Shu bilan birgalikda yaxshi natijalarga erishishiga yo'l ochgan bo'lamiz.

Axborot texnologiyalari o'quvchilarni faol harakatga undaydi va mustaqil fikrlashini ta'minlab beradi. O'qituvchi bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Bugungi kunda ta'limni rivojlantirishning yangi

pog'onasida o'qitishni texnik vositalarsiz ko'tarib bo'lmaydi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning muhim ko'rsatkichlaridan biri – axborotlarni o'quvchi-talabalarga uzatish tezligi aynan shu vositalar yordamida ta'minlanadi. Shunday qilib, fanning rivojlanishi bilan ilmiy-texnik taraqqiyot bir-birini taqozo etib, ijodiy faoliyatni tashkil etish jarayonini axborotlar bilan ta'minlash muayyan darajada boshqarish yo'nalishlarini o'z ichiga oladi. Ammo o'quv mashg'ulotlarini ta'lim metodlari bilan boyitish ta'lim tizimi va mantiqini buzmasligi kerak. Zamonaviy pedagogik texnologiya o'quvchi-talabalarda ijodiy qobiliyatni shakllantirishga imkon beruvchi axborotlar yig'ish hamda ulardan mashg'ulot jarayonida foydalanish yo'lida ma'lum imkoniyatlarni yaratadi. Ushbu ma'lumotlar esa fan asoslarining axborot ta'minoti mazmuni va ijodkorlik metodlarini boshqarish imkoniyatlarini belgilaydi. Talabalarni ijodiy faoliyatga tayyorlash jarayonining samarasi ko'p jihatdan uning axborot ta'minotiga ega bo'lishini va pedagogik jihatdan boshqarish yo'nalishlarining tizimli hamda uzluksiz bo'lishini taqozo etadi. Kompyuterlashtirilgan ta'limda ingliz tilini o'rgatish bir muncha ko'proq imkoniyatlarni beradi. Ularga zamonaviy texnologiyalarni qo'llab ko'proq animatsion videoroliklardan foydalanib dars o'tish ko'proq samara beradi. O'spirinlarning ham psixologik ham pedagogik tomonini inobatga olgan holda ularga to'g'ri yo'lni ko'rsatish lozim.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, o'spirinlarda chet tilini o'rganishga qiziqish juda yuqori. Chunki ular kasb tanlash bo'sag'asida turgan yoshlar hisoblanishadi. Ingliz tilini o'rganar ekan, albatta ularga to'g'ri yo'lni ko'satib, tanlagan kasbini egallashiga yordam berish lozimdir. O'spirinlar bu davrda o'zlari mustaqil qaror qabul qilishlari mumkin, ammo ular har doim ham to'g'ri yo'lni tutadi deb aytolmaymiz. Shuning uchun ham ularga to'g'ri yo'lni ko'rsatish ota-onalarning, tarbiyachilar va o'qituvchi-psixologlarning qo'lidadir.

#### Adabiyotlar

1. Nishanova Z. T., Alimova G. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. –Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.
2. Azizxo'jaeva N.N. O'qituvchi mutaxassisligiga tayyorlash texnologiyasi. –T.: TDPU, 2000, 52-b.
3. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti: Pedagogika fanlari doktori. ... diss. –T.: 2007.
4. Internet materiallari: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Matbuot markazi sayti: [www.press-service.uz](http://www.press-service.uz) O'zbekiston Respublikasi Davlat Xokimiyati portal: [www.gov.uz](http://www.gov.uz) [www.press-uz.info](http://www.press-uz.info) <http://www.uforum.uz/>

**REZYUME.** Maqolada o'spirin yoshdagi o'quvchilarning psixologik xarakteri, undagi psixologik o'zgarishlar, ingliz tilini o'rgatish texnikasi, o'spirin yoshlarning chet tillarini o'rganishida psixologik yondashuvlarning tutgan o'rni haqida so'z boradi.

**РЕЗЮМЕ.** В статье рассматривается психологическая природа школьников-подростков, психологические изменения в них, методики обучения английскому языку, роль психологических подходов в изучении иностранных языков подростками.

**SUMMARY.** The given article discusses the psychological nature of teenagers, their psychological changes, English language teaching techniques, and the role of psychological approaches in teens foreign language learning.

#### PEDAGOG-TALABA HAMKORLIK FAOLIYATI SHAKLLANISHIGA XOS MASALALARNING O'RGANILISHI

**L.S.Beknazarova** – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent

*Qarshi davlat universiteti*

**Tayanch so'zlar:** pedagog, talaba, ta'lim, hamkorlik, muammo, tadqiqot, muloqot, emotsiya, o'zaro munosabat.

**Ключевые слова:** педагог, студент, образование, сотрудничество, проблема, исследование, общение, эмоция, взаимодействие.

**Key words:** teacher, student, education, cooperation, problem, research, communication, emotion, interaction.

Ta'lim tizimida pedagog-talaba ijtimoiy hamkorligini tashkil etishda, avvalo, ularning pedagogik-psixologik xususiyatlari bilan bog'liq tomonlarini e'tiborga olish lozim. Inson omilining tobora ortib borishi umum manfaatlar uchun samarali mehnat qilishga undovchi motivlar va stimullar tizimini yaratish, insonparvarlikka asoslangan har bir jamiyatning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Bunday muammolarni hal etish uchun insonlar orasida hamkorlik faoliyatini tashkil etish va boshqarishga tub o'zgartirish olib kirish pedagogik, ijtimoiy-psixologik izlanishlarning eng muhim

muammolaridan biri hisoblanadi. Ijtimoiy hamkorlikning pedagogik psixologik jabhalarini yoritishdan oldin, albatta, uning inson psixologiyasi bilan bog'liq mexanizmlari va qonuniyatlariga aloqador ayrim jihatlarga e'tibor qaratish lozim. Aynan, oliy ta'lim tizimida davr talablari asosida talabalarda mustaqil ta'lim samaradorligini oshirishning muhim jihatlardan biri sifatida pedagog-talaba hamkorligini muvaffaqiyatli amalga oshirishning ijtimoiy-psixologik qonuniyatlariga amal qilish muhim ahamiyatga ega.

Muammoni yoritish uchun, avvalo mamlakatimizda olib borilayotgan tadqiqot ishlarini psixologik adabiyotlarni